

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه عالی دفاع ملی

گذار به اقتصاد مقاومتی

حمیدرضا فروغ زاده^۱

جواد وزیری^۲

تهران - ۱۳۹۳

^۱- عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی مالک اشتر.

^۲- پژوهشگر دانشگاه صنعتی مالک اشتر.

دانشگاه عالی دفاع ملی

سرشناسه:	فرتوک زاده، حمیدرضا
سرشناسه: کنگره ملی اقتصاد مقاومتی، اولین، ۱۳۹۳، سالن همایش های صدا و سیما، دانشگاه عالی دفاع ملی و دانشگاه شهید بهشتی	
عنوان و نام پدیدآور:	گذار به اقتصاد مقاومتی
مشخصات نشر:	تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری:	۱۷۸ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۷۲۵۶-۲۵-۱: ۱۲۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی:	فیبای مختصر
یادداشت: فهرست نویسی کامل این اثر در تشریحی http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.	
شناسه افزوده:	وزیری، جواد
شماره کتابشناسی ملی:	۳۷۷۸۴۹۳
کد پیگیری:	۳۷۷۵۳۵۵

شناسنامه کتاب

- نام کتاب: گذار به اقتصاد مقاومتی
- مؤلف: حمیدرضا فرتوک زاده - جواد وزیری
- ویراستاری ادبی: معاونت پژوهش و تولید علم دانشگاه
- طراح جلد: مجید کاظمی
- حروف چینی و صفحه آرایی: مجید کاظمی
- نوبت و سال چاپ: نوبت اول - زمستان ۱۳۹۳
- بهاء: ۱۲۰۰۰۰ ریال
- شمارگان: ۵۰۰ جلد
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۵۶-۲۵-۱
- ناشر: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی (دعا)

نشانی: تهران، ضلع شمالی بزرگراه شهید بابایی، بعد از اتوبان هنگام، دانشگاه عالی دفاع ملی

تلفن: ۲۲۹۷۰۳۴۳

دورنگار: ۲۲۹۷۰۳۲۷

info@sndu.ac.ir

آدرس پست الکترونیکی:

کلیه حقوق چاپ و نشر این کتاب برای دانشگاه عالی دفاع ملی محفوظ است.

فهرست مطالب

صفحه	عناوین
۱	طلیعه سخن
۵	پیشگفتار
۹	مقدمه
۱۳	فصل اول: نقاط مرجع در معنانشناسی اقتصاد مقاومتی
۱۳	نگاهی به سه آیه از قرآن کریم
۱۳	۱- سوره مبارکه فتح آیه ۱۹: تمثیلی برای پیشرفت جامعه اسلامی
۱۵	۲- سوره مبارکه نساء آیه ۵: خرد مالی
۱۵	۳- سوره مبارکه هود آیه ۵۲: استغفار نقطه عزیمت اقتصاد مقاومتی
۱۶	نگاهی به سه روایت از کلام معصومین علیهم السلام
۱۷	رهنمودهای مقام معظم رهبری در خصوص اقتصاد مقاومتی
۱۷	۱- اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصاد مردمی
۱۷	۲- الزامات اقتصاد مقاومتی
۱۸	۳- تله خام فروشی
۱۸	۴- اقتصاد منهای نفت
۲۵	فصل دوم: روایت اولیه مسئله
۲۵	یکی قصه آرم پر از آب چشم (حکایت‌هایی از ناباروری شاکله اقتصاد خام فروشی)
۲۵	۱- روایت شرکت دانش بنیان فنون ارتباطات سیار
۲۶	۲- روایت شرکت دانش بنیان پرمان ارتباط
۲۷	۳- روایت شرکت دانش بنیان پیک آسا
۲۷	۴- درس‌های گرفته شده از این روایت‌ها
۲۸	نگاهی به روندها و علایم بیماری اقتصاد ایران (بیان مسأله در لایه‌های آشکار)
۲۹	چند سؤال برای تأمل در شاکله اقتصاد کشور ما

فهرست مطالب

۳۱	فصل سوم: چارچوب نظری
۳۱	اقتصاد مقاومتی و الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت
۳۴	اقتصاد مقاومتی و طرح سه دیدگاه در اقتصاد سیاسی ایران
۳۴	۱- نظریه دولت خودکامه و جامعه کوتاه مدت
۳۶	۲- نظریه دولت رانتیر
۳۸	۳- نظریه دولت خیرخواه و پرتکفل
۳۸	پیشرفت و تعالی بخشی به شاکله جمعی
۳۹	۱- تأملی در کلید واژه قرآنی «شاکله»
۴۰	۲- فرایند شکل گیری شاکله جمعی
۴۳	پیشرفت و مسأله قدرت ملی آینده
۴۴	۱- گونه شناسی تهدیدهای جمهوری اسلامی
۴۶	۲- اضلاع قدرت ملی جمهوری اسلامی
۵۰	۳- نسبت اضلاع قدرت و هویت ملی
۵۳	پیشرفت و ضرورت خودفهمی و بازاندیشی
۵۳	۱- الگوی سه لایه‌ای: منطقی برای خود فهمی
۵۶	لایه اول: رویه آشکار
۵۶	لایه دوم، لایه نیمه آشکار: ساختارهای عینیت یافته و قواعد نهادی
۵۷	لایه سوم، لایه پنهان: انگاره‌ها و دستگاه معرفتی
۵۷	۲- منطق تولید راه حل در مسیر پیشرفت
۵۸	- انواع راه حل بر اساس مدل سه لایه‌ای
۵۹	- تناسب سرشت مسأله و راه حل
۶۱	- ظرفیت تولید راه حل
۶۳	فصل چهارم: بازخوانی مسأله در چارچوب نظری
۶۸	گزاره آغازین: سندروم اقتصاد ایران؛ دولت پرتکفل و افسون دلارهای نفتی
۷۰	گردابه‌های اقتصاد خام فروشی
۷۱	۱- گردابه اول: چرخه معیوب تخریب ذائقه و رقابت سیاسی کوتاه مدت
۷۴	۲- گردابه دوم: چرخه معیوب از بین رفتن فرصت‌ها
۷۵	۳- گردابه سوم: چرخه انباشت سرمایه در منطقه خاکستری
۷۸	۴- گردابه چهارم: چرخه معیوب توسعه و بهره‌برداری از فرصت‌های رانتی

فهرست مطالب

۷۹	۵- گردابه پنجم: چرخه معیوب وابستگی‌های تهدیدزا و تحریم‌های دشمنان
۸۱	۶- گردابه ششم: حرکت سوداگران سرمایه منطقه خاکستری
۸۲	گزاره‌های تکمیلی
۸۲	۱- تخریب منطق تعامل دولت و مردم
۸۴	۲- قشر بندی اجتماعی اقتصاد خام فروشی
۸۸	۳- حمایت از نخبگان در اقتصاد خام فروشی
۹۰	۴- توسعه شهری در اقتصاد خام فروشی
۹۱	افسون دلار نفتی و عصای خرد جمعی (جمع بندی)
۹۷	فصل پنجم: رهیافت‌هایی به سوی اقتصاد مقاومتی
۹۷	دو دیدگاه چالش محور و شاکله محور در اقتصاد مقاومتی
۱۰۱	تعالی بخشی به شاکله، جان مایه اقتصاد مقاومتی
۱۰۳	اقتصاد مقاومتی؛ محمل تناسب‌های راهبردی
۱۰۹	بازسازی قدرت ارزش آفرینی، کانون اقتصاد مقاومتی
۱۱۰	مفروضات توصیفی و تجویزی ما برای طراحی پلت فرم اقتصاد مقاومتی چیست؟
۱۱۱	پلت فرم اقتصاد مقاومتی چیست؟
۱۱۴	اهداف اقتصاد مقاومتی
۱۱۵	دیرپایی اقتصاد مقاومتی
۱۱۷	فصل ششم: به سوی آینده
۱۱۷	چارچوب سیاست گذاری برای گذار به اقتصاد مقاومتی
۱۱۸	فعال سازی سامانه دیده‌بانی راهبردی و هشدار زودهنگام
۱۲۰	سیاست‌های اقتصاد مقاومتی
۱۲۲	مروری بر محورهای کلی سیاست‌ها
۱۲۲	۱- سیاست‌های تدافعی (یک لایه ای)
۱۲۳	- سیاست‌های پیشگیری از تورم فوق طاقت
۱۲۵	- اقدامات ضربتی و واکنش سریع
۱۲۵	۲- سیاست‌های مقاوم سازی (دو لایه‌ای)
۱۲۶	- سیاست‌های مهار تکفل
۱۲۸	- سیاست‌های تأمین اجتماعی
۱۲۸	- سیاست‌های قابلیت سازی

فهرست مطالب

۱۲۹	محور اول: اصلاح میدان انتخابات، نقطه اهرمی مراقبت از اقتصاد مقاومتی
۱۳۱	محور دوم: قابلیت‌سازی در زنجیره ارزش‌های راهبردی بر اساس الگوی هسته و شبکه
۱۳۳	محور سوم: قبض و بسط هوشمندانه نظام پولی (ریالی و ارزی)
۱۳۴	محور چهارم: تعمیق زنجیره ارزش غذا و کالاهای اساسی
۱۳۵	محور پنجم: ایجاد مجموعه‌ای از شرکت‌های توسعه دهنده
۱۳۶	محور ششم: اصلاح حکمرانی منابع راهبردی
۱۳۷	- سیاست‌های توازن بخشی به وابستگی‌ها
۱۴۰	۳- سیاست‌های ارتقاء دستگاه شناختی (سه لایه‌ای)
۱۴۲	رهیافت‌هایی برای تحول در ترتیبات نهادی نظام
۱۴۴	۱- شورای نگهبان
۱۴۴	۲- مجلس شورای اسلامی
۱۴۵	۳- شورای عالی امنیت ملی
۱۴۵	۴- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی
۱۴۵	۵- مرکز الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت
۱۴۶	۶- مجمع تشخیص مصلحت نظام
۱۴۷	۷- صدا و سیما
۱۵۰	۸- ائمه جمعه و جماعات و سازمان تبلیغات
۱۵۰	۹- سازمان‌های اقتصادی عمومی غیر دولتی
۱۵۱	۱۰- نهاد متولی سکان‌داری فناوری‌های راهبردی
۱۵۲	۱۱- نهاد تأمین اجتماعی
۱۵۳	رابطه مجلس و دولت
۱۵۷	نگاهی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی
۱۵۸	سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی
۱۷۸	تبارشناسی تحقیق

طلیحه سخن

آن چنان که از اسناد بالادستی و از جمله قانون اساسی برمی آید، نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران با نظام های اقتصادی متعارف در دیگر کشورها که اغلب ارزش ها و اصول حاکم بر «نظام اقتصاد آزاد» را پذیرفته اند تفاوت ماهوی و اساسی دارد. در نظام اقتصاد آزاد (یا به تعبیر دیگر اقتصاد متعارف) هدف کلی، تأمین «کارایی» و یا حداکثر رفاه، و ابزار آن نیز رقابت و فعالیت آزاد بازارها در اقتصاد و نقش محدود دولت تعریف شده است. در چنین مکتب فکری چندان مهم نیست که رفاه حداکثری چگونه و توسط چه کسانی تولید می شود و توزیع آن چگونه خواهد بود.

در مقابل، نظام اقتصادی تعریف شده در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، نظامی آرمان گرا و ارزش مدار بوده که هم در اهداف و هم در ابزارها با سایر نظام های اقتصادی تفاوت ماهوی دارد. «اقتصاد مقاومتی» که از جانب مقام معظم رهبری به عنوان یک علاج برای مشکلات اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مطرح شده است، در واقع تبلور همان آرمان ها و اهدافی است که رد پای روشن آن در قانون اساسی و نیز فرمایشات حضرت امام خمینی (ره) پیدا و آشکار است. اگرچه در عصر حاضر به دلیل جهانی شدن اقتصادها از یک سو، و وجود تکانه های مختلف در اقتصاد جهانی که اثرگذار بر زندگی اقتصادی همه کشورهای جهان است از سوی دیگر، همه کشورها به مقاوم سازی اقتصادی توجه نموده اند و شاخص های سنجش مقاومت و تاب آوری در کنار شاخص های توسعه انسانی و توسعه پایدار در مجامع جهانی مانند مجمع جهانی اقتصاد و بانک جهانی برای رتبه بندی سالیانه کشورها مورد استفاده قرار می گیرد، لیکن جمهوری اسلامی ایران که علاوه بر تکانه های عمومی اقتصاد جهانی با مشکلات و تهدیدات و مخاطرات سیاست ساخته نظام سلطه درگیر است، به دلایل مضاعفی نیازمند مقاوم سازی ساخت و بنیان اقتصاد خود هست و در این جهت الگوی خاص و ویژه خود را نیز خواهد داشت.

برگزاری کنگره ملی اقتصاد مقاومتی فرصت مغتنمی بود که همفکری نخبگان در تصویرسازی درست از اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران صورت پذیرد. نتایج این کنگره نشان داد که چشم انداز اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران دارای ویژگی های زیر است:

- اقتصادی برخوردار از نظریه بومی مبتنی بر گفتمان ولایت فقیه و دارای نقشه راه روشن برای آینده، متناسب با ظرفیت‌های نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران؛
- اقتصادی عدالت محور برپایه بنیان های اخلاقی و متکی به روحیه خودباوری ملی و سرمایه‌های معنوی نظام اسلامی؛
- اقتصادی توانمند و پایدار، متکی به ارزش‌ها و حمایت‌کننده از آرمان‌ها که پایگاهی مستحکم برای حرکت بالنده، رشد یابنده و انقلابی نظام اسلامی است؛
- اقتصادی مکتبی و الهام‌بخش که با نوآوری و پویایی در تبدیل منابع و ظرفیت‌ها به قابلیت‌های راهبردی، رشد پویای اقتصادی عدالت محور و استحکام پایدار ساخت درونی قدرت نظام اسلامی را باز تولید می‌کند؛
- اقتصادی با پویایی لازم برای پاسخ به نیازهای مشروع حال و آینده ملت و نظام اسلامی و با ویژگی مقاومت پیش‌دستانه و توانایی واکنش سریع و هوشمند به مخاطرات و تهدیدات اقتصادی؛
- اقتصادی برخوردار از استحکام درونی با قابلیت ترمیم‌پذیری سریع در مواجهه با آثار تکانه‌های اقتصادی ناشی از رویدادها و تغییرات محیطی، در جهت تحقق اهداف اقتصادی نظام اسلامی؛
- اقتصادی حامی محرومان و توده‌های مردم مستضعف، به عنوان حامیان اصلی انقلاب و پشتیبان حامیان انقلاب اسلامی در جهان برای تداوم مقاومت آنان در برابر استکبار جهانی.

دکتر اله مراد سیف

دبیر علمی محور راهبردی کنگره ملی

اقتصاد مقاومتی

این کتاب در جستجوی طرح کلی اندیشه دفاعی- امنیتی جمهوری اسلامی است که با نگاهی به اقتصاد مقاومتی به عنوان ضلع اول مثلث قدرت جمهوری اسلامی آغاز می شود و در ضمن آن تلاش برای دستیابی به یک طرح نظری و منظومه فکری صورت می پذیرد. طرح نظری پژوهش در ادامه گفتار کوتاهی است که در روز ۲۳ ماه مبارک رمضان ۱۴۳۲ برابر با ۹۰/۶/۲ در جمع اساتید دانشگاه ها به محضر رهبر معظم انقلاب ^ظ تقدیم شد. مضمون اصلی آن گفتار درباره خلأ نهادی بود که به آینده به شکل کلان نگاه کند و از غافلگیری راهبردی ما در رویارویی با آینده جلوگیری کند. این خلأ نهادی سبب شده که شاکله جمعی ما در برقراری تعادل بین حال و آینده، گرایش بیشتری به راه حل های کوتاه مدت پیدا کند. در حالی که انگاره های تعالی بخش ارائه شده توسط مقام معظم رهبری اساساً ناظر بر آینده است و تحقق آن ها به شاکله دراز مدت و آینده نگر نیازمند است. در آن جلسه عرض شد که وقتی انگاره های کوتاه مدت بر جامعه غلبه پیدا کند دو پیامد اصلی خواهد داشت:

۱- انتقال هزینه به آینده

۲- رقیق شدن بافت فرصت ها

این موضوع مورد عنایت معظم له قرار گرفت و در طلایع بیاناتشان چنین فرمودند: «یکی از دوستان اشاره کردند که خلأ نهادی را داریم، که به آینده به شکل کلان نگاه کند. خوب، همین نشست های اندیشه های راهبردی دارد همین خلأ را پر می کند، ان شاء الله بایستی با همکاری همه اهل فکر، به تدریج کارهای بزرگی بر اساس این انجام بگیرد. برخی نکات دیگر هم در زمینه فرمایشات دوستان هست، که چون وقت کم است، من می گذرم منتها توصیه می کنم هم به دفتر خودمان هم به مسئولین محترمی که اینجا تشریف دارند که این پیشنهادها را جمع کنند...»

با توجه به انتظاری که معظم له از نشست های اندیشه های راهبردی و به بیان دیگر از مرکز الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت دارند، این موضوع در «اندیشکده امنیت و دفاع» مرکز الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت در دستور کار قرار گرفت و سلسله جلساتی با حضور

اندیشمندان و صاحب‌نظران حوزه‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، دفاعی و امنیتی برگزار شد، که از این گفتگوها در تهیه این نوشتار بهره‌های زیادی برده شده است.

بخش اول این نوشتار حاوی نقاط مرجعی است که باید از آن‌ها به سمت یک دستگاه فکری حرکت کرد. یعنی با توجه به تمثیل‌ها، استعاره‌ها و ارزش‌هایی که در نقاط مرجع نهفته است پنجره‌هایی به سوی این دستگاه فکری گشوده می‌شود. البته آنچه در این بخش آمده است، فقط نمونه‌هایی از نقاط مرجع مورد نیاز برای انجام چنین پژوهش سنگینی است. اما با توجه به ماهیت نقشه راه آموزه‌های قرآن و عترت، گاه حتی در یک کلیدواژه می‌توان همه کلیت آموزه‌ها را جستجو کرد. البته آنچه در این کتاب از آیات و روایات برداشت شده، در حد احتمال و بر اساس بضاعت اندک ما بود است و امیدواریم که این بخش توسط اساتید و علمای دینی مورد عنایت واقع شده و نظرات ارزشمند خود را برای اصلاح و تکمیل این بخش ارائه فرمایند.

در مورد بیانات مقام معظم رهبری، نکته قابل توجه این است که معظم‌له از دهه ۶۰ دیدگاه‌های اقتصاد مقاومتی را مطرح کرده‌اند و حتی در دهه ۷۰ بر اساس تدبیر ایشان، موضوع «اقتصاد بدون نفت» مدتی در دستور کار دولت قرار گرفته است. اما با وجود طرح مکرر مضمون‌های اصلی اقتصاد مقاومتی از سوی ایشان، آنچه در صحنه عمل حاصل شده، فاصله قابل توجهی با انتظارات معظم‌له دارد که در این پژوهش سعی می‌شود به این شکاف از زوایای گوناگون پرداخته شود.

در بخش دوم سه روایت غم‌بار از نابرابری شاکله اقتصاد خام فروشی ارائه شده که افسون دلارهای نفتی ارزان را بازگو می‌کند. البته روایاتی از این دست متأسفانه کم نیستند. با یادآوری این روایت‌ها نمی‌خواهیم ارزش کارهای زیادی را که انجام شده و هر روز انجام می‌شود نادیده بگیریم؛ نکته مهم این است که پتانسیل بالقوه کشور بسیار قابل توجه است و باید برای بالفعل کردن آن بیش‌ازپیش فکر کرد. چون این پژوهش برای شناسایی زمینه‌های آسیب‌پذیری اقتصاد است، بنابراین به نکات مثبت اقتصاد کشور پرداخته نشده و اثبات شیء نفی ما ادا نمی‌کند.

در بخش سوم، به چارچوب نظری پژوهش پرداخته می‌شود. یعنی آن دسته از مفروضات و مبادی نظری که پژوهش ما را به لحاظ نظری متمایز می‌کنند و قدرت تولید روایت متفاوت و فاصله گرفتن از قالب‌های کلیشه‌ای رایج را به ما می‌دهند. هسته مرکزی چارچوب نظری این پژوهش برگرفته از کلیدواژه قرآنی «شاکله» است که از آیه شریفه «قل کل يعمل علی شاکلته» (الاسراء/۸۴) برگرفته شده است. بنابراین شاه‌کلید فهم این نوشتار، در کلیدواژه «شاکله» نهفته است که زیربنای چارچوب نظری ما یعنی مدل سه

لایه‌ای است. تلاش شده از طریق این چارچوب نظری و ابزارهای مفهومی متنوع موجود در آن که ملهم از اندیشه‌های علوم اجتماعی بوده و برخی از آن‌ها نیز به‌حسب ضرورت توسط نویسندگان توسعه یافته است، تا فرصتی برای بازاندیشی و فاصله گرفتن از قرائت‌های سطحی و کلیشه‌ای رایج فراهم آید.

از آنجا که هدف اصلی این کتاب به‌عنوان گامی در تبیین اندیشه‌های دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی، بازاندیشی در سرشت قدرت آینده جمهوری اسلامی و مبانی نظری و عملی آن است. چارچوب نظری اتخاذشده، اقتصاد مقاومتی را در پرتو قدرت ملی، مورد تأمل قرار می‌دهد و از همین منظر به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت می‌پردازد. بر این اساس هسته مرکزی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت دستیابی به منطق خود فهمی و مسیریابی است که ما را به واکاوی لایه‌های پنهان شاکله جمعی خودمان سوق دهد و ظرفیت تولید راه‌حل‌های دولایه‌ای و سه‌لایه‌ای و کسب توافقی‌های راهبردی درازمدت را ارتقاء بخشد. بر این اساس هر چه میزان خود فهمی و قدرت معنابخشی و رمزگشایی از شرایط و موقعیت‌ها و نیز قابلیت‌های تولید راه‌حل‌های دولایه‌ای و سه‌لایه‌ای متناسب با سرشت پیچیده مسئله‌های اجتماعی و بالاخره نیل به توافقی‌های راهبردی، ارتقاء یابد، مسیر پیشرفت و تولید قدرت ملی روشن‌تر و هموارتر خواهد شد.

به‌منظور واکاوی روشمند شاکله، از یک منطق سه لایه‌ای برای نگاه به مسئله بزرگ پیشرفت استفاده شده و گذار به اقتصاد مقاومتی را به‌عنوان یکی از ارکان الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت یک حرکت سه‌لایه‌ای قلمداد کرده‌ایم.

در این نوشتار تلاش می‌شود که موضوع اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یک پدیده سه لایه‌ای مورد بازشناسی قرار گرفته و از دلالت‌های منطق سه لایه‌ای شاکله، به یک بسته سیاستی پویا و مبتنی بر سامانه دیده‌بانی راهبردی ره‌یافته شود. ممارست طولانی با مدل‌سازی دینامیکی و پویایی‌شناسی سیستم نیز در شکل‌گیری این طرح نظری مؤثر بوده و برای تشریح لایه‌های دوم و سوم مسئله اقتصاد ایران از این منطق استفاده شده است. تلاش بر این بوده که با اتخاذ این طرح نظری، شیوه متفاوتی برای نگرستن به اقتصاد مقاومتی فراهم آید و فضایی برای دیدن نادیده‌ها و شنیدن ناشنیده‌ها و گفتن ناگفته‌ها ایجاد شود تا بتوانیم همچون آینده‌ای در پیش روی خود قرار دهیم و علاوه بر دیدن زیبایی‌ها، از تأمل در نازیبایی‌های خودمان هم غافل نشویم. هرچند که هنوز در ابتدای راهیم و اگر در این پژوهش بتوانیم خطوط اولیه منطق اندیشیدن به مسئله‌های پیچیده جامعه ایرانی را به دست آوریم گام مهمی برداشته‌ایم.

بنابراین در این پژوهش بیش از آنکه به دنبال ارائه نتایج دقیق و قطعی باشیم (چه در مرحله آسیب‌شناسی و چه در مرحله راه‌حل‌یابی) سعی داریم منطق اندیشیدن به اقتصاد مقاومتی را ارائه کنیم. پرداختن به اقتصاد مقاومتی اساساً موضوعی چند رشته‌ای است که باید اندیشمندان حوزه‌های اقتصاد نهادی، اقتصاد صنعتی، اقتصاد توسعه، اقتصاد پولی، روانشناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی سیاسی، سیاست‌گذاری عمومی، مطالعات حوزه امنیت و قدرت ملی، پویایی‌شناسی دستگاه‌ها، مردم‌شناسی فرهنگی، مدیریت کسب‌وکار، جامعه‌شناسی تاریخی ایران باهم اندیشی و گفتگوی جدی و مداوم افق‌های آن را به دست آورند. اما در همین مجال اندک تلاش شده تا گام اول در جهت این اندیشه ورزی بین‌رشته‌ای برداشته شود.

در بخش چهارم، درواقع بیماری اقتصاد ایران تحلیل می‌شود. اقتصادی که در برخی حوزه‌های آن گرداب‌هایی ناشی از افسون دلارهای نفتی ایجاد شده و به تعبیر مقام معظم رهبری در «تله خام‌فروشی» افتاده است و البته این به معنی نفی دستاوردهای باارزش در حوزه‌های دیگر نیست. حجم خدمات ارزشمندی که امروز جامعه ایرانی بالنسبه از آن‌ها برخوردار است بر هیچ ناظر بالانصافی پوشیده نیست. آموزش، بهداشت، گازرسانی، پالایش، راه‌سازی، سدسازی، شهرسازی و ده‌ها عنوان دیگر از پیشرفت‌های اجتماعی و خدمات رفاهی وجود دارد که برای هر کدام می‌شود یک کتاب نوشت.

اما موضوع این کتاب، اقتصاد مقاومتی است و نه رفاه عمومی؛ چراکه برنامه‌های رفاهی لزوماً به تولید قدرت ملی و پایداری اقتصاد کشور نمی‌انجامد و حتی ممکن است گاهی در برخی زمینه‌ها باهم ناسازگار باشند. تحلیل گرداب‌های اقتصاد خام‌فروشی نشان می‌دهد که پاره‌های از اقدامات دلسوزانه‌ای که در جهت رفاه عمومی انجام داده‌ایم، فاقد پشتوانه تئوریک قوی بوده و در عمل باوجود تحمیل هزینه‌های سنگین، صبغه مقاومتی اقتصاد کشور را کاهش داده است.

نکته‌ای که در مورد گرداب‌ها باید توجه داشت، وزن آن‌ها نسبت به کل اقتصاد ایران است. در این کتاب، کمیت مشخصی برای گرداب‌ها ارائه نمی‌شود. یعنی اصل مسئله در جلسات گروه کانونی موردپذیرش قرار گرفت اما حجم و میزان فراگیری آن به مطالعات تفصیلی و میدانی نیاز دارد. نکته دیگر اینکه غالب گرداب‌ها و چالش‌های اقتصاد ایران، ناشی از سیاست‌های خیرخواهانه بوده است و نه فساد دستگاه‌های سیاست‌گذاری و این با آنچه در ادبیات اقتصاد ایران تحت عنوان دولت رانتی‌تر (که از ویژگی‌های مهم آن جدایی از مردم است) مطرح شده است، تفاوت‌های اساسی دارد. به بیان دیگر وجود منابع درآمدی غیر از مالیات، سبب خودکامگی دولت‌های مختلف در طول بیش از سه دهه اخیر نشده است.

بلکه سبب تقویت گرایش‌های خیرخواهانه و افراط در انگاره‌های دولت رفاه گردیده است و از این طریق میدانی برای رانت‌خواهی گسترده فراهم آورده است.

و نکته‌ای که در مورد تحریم‌های ناجوانمردانه باید به آن توجه کرد این است که تحریم‌ها به‌عنوان یک اقدام خصمانه علیه منافع ملی ایران خسارات زیادی به اقتصاد کشور وارد کرده است و با بستن شریان‌های مبادلاتی کشور، فرصت‌های رشد و شکوفایی اقتصاد ایران را مورد حمله قرار داده است، اما ریشه بیماری در خودمان است. بنابراین اصل گرداب‌ها را خودمان ایجاد کرده‌ایم، تحریم‌ها سبب تشدید آن‌ها و تسریع در ظهور علائم بیماری مزمن اقتصاد ایران، شده‌اند.

حالا از این نظر که تحریم‌ها باعث بیدارسازی و توجه ما به گرداب‌های آشکار و پنهان اقتصاد ایران می‌شوند، در دل این تهدید و اقدام خصمانه، نوعی فرصت هم نهفته است که می‌تواند به تدریج ما را از افراط در انگاره‌های دولت رفاه و خوش‌بینی‌های ساده‌اندیشانه نسبت به واقعیت‌های تلخ اقتصادی نجات دهد.

این کتاب بیش از هر چیز در جست‌وجوی منطق خود فهمی و مسیریابی است و نه ترسیم دقیق مسیر پیشرفت بنابراین چه در بیان مسئله و توضیح گرداب‌ها و گزاره‌های تکمیلی و چه در رهیافت‌ها و سیاست‌های پیشنهادی ادعای جامعیت و مانعیت ندارد.

در بخش پنجم رهیافت‌هایی به‌سوی اقتصاد مقاومتی ارائه می‌شود که حاصل تأملات بخش چهارم و بازخوانی پرونده اقتصاد مقاومتی است. این بخش با توضیح دو دیدگاه موجود درباره اقتصاد مقاومتی که یکی را دیدگاه چالش محور (که اقتصاد مقاومتی را در حد واکنش کوتاه‌مدت به تحریم‌ها تقلیل می‌دهد) و دیگری را دیدگاه شاکله محور (که اقتصاد مقاومتی را روایت هویت‌یابی و بازسازی شاکله جمعی تلقی می‌کند) نامیده‌ایم، آغاز می‌شود و سپس به مسئله مهم تناسب‌های راهبردی آلفا و بتا (پارامترهای جدلی‌الطرفین) در اقتصاد مقاومتی پرداخته می‌شود که از اهمیت زیادی برخوردار است و نشان‌دهنده نصاب خردمایه مورد نیاز برای طراحی پلتفرم اقتصاد مقاومتی است (موضوع بند ۴-۵) که سبب دیریابی اقتصاد مقاومتی (موضوع بند ۵-۶) خواهد شد.

در بخش ششم چارچوب سیاست‌گذاری برای گذار به اقتصاد مقاومتی توضیح داده می‌شود که دو پیش‌نیاز اصلی دارد:

۱- گفتگو و توافق و درک مشترک در سه سطح؛

۲- فعال‌سازی سامانه دیده‌بانی راهبردی و هشدار زودهنگام.

وظیفه سامانه دیده‌بانی راهبردی این است که با زیر نظر داشتن عدم قطعیت‌های محیطی، آمیخته‌مرکبی از سیاست‌های تدافعی (یک‌لایه‌ای)، مقاوم‌سازی (دولایه‌ای) و

سیاست‌های ارتقاء دستگاه شناختی (سه‌لایه‌ای) را توصیه کند. سه گزاره اصلی حاصل از چارچوب سیاست‌گذاری عبارت‌اند از:

۱- سناریوی خوش‌بینانه: تحریم‌ها کم اثر شده و درآمدهای ارزی کشور افزایش خواهد یافت.

۲- سناریوی ادامه وضع موجود: روند درآمدهای ارزی کشور در همین حد فعلی حفظ شود.

۳- سناریوی بدبینانه: با تشدید تحریم‌های دشمنان منابع ارزی به شدت کاهش یافته و به سمت انقباض کامل پیش خواهد رفت.

در پایان بخش ششم، رهیافت‌هایی برای تحول در ترتیبات نهادی نظام ارائه می‌شود که هدف از آن تقویت گرایش‌های درازمدت در سیاست‌ها و برنامه‌های کشور است. در مورد بخش ششم هم مجدداً تأکید می‌شود که به هیچ‌وجه ادعای ارائه نسخه جامع و مانع برای اقتصاد ایران را نداریم و صرفاً درصدد ایجاد چارچوبی برای سیاست‌گذاری و اندیشیدن به تحولات نهادی هستیم.

نکته مهم دیگری که ذکر آن لازم است چستی منابع و مأخذهای این کتاب است. این کتاب از منابع و دیدگاه‌های بسیار گسترده و متنوعی تأثیر پذیرفته اما در نگارش نقل مستقیم یا اقتباس کاملاً صریحی از هیچ‌یک از آن‌ها صورت نگرفته است و به همین دلیل در متن، ارجاعی وجود ندارد. در انتهای کتاب به مهم‌ترین دیدگاه‌هایی که در شکل‌گیری ایده‌های این کتاب مؤثر بوده‌اند اشاره شده است.

در خاتمه از همه کسانی که در جلسات هم‌اندیشی کارگروه اقتصاد مقاومتی از نظراتشان استفاده کرده‌ایم به‌ویژه از «موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی» که میزبانی غالب این جلسات را به عهده داشته است تشکر و قدردانی می‌گردد.

این مقدمه را با پیمانه‌ای از میکده خواجه شیراز که در همان جلسه دیدار با رهبر معظم انقلاب تقدیم شد به پایان می‌بریم:

تا ز میخانه و می‌نام و نشان خواهد بود	سر ما خاک ره پیر مغان خواهد بود
حلقه پیر مغان از ازلم در گوش است	بر همانیم که بودیم و همان خواهد بود